

**РОДИНА ТЕССЕЙРІВ: ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЇ
МАРІЇ ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР
(ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)**

Мета статті полягає у висвітленні малознаних фактів із біографії М. Донець-Тессейр та її родини на основі документів і матеріалів із фондів архівних установ України. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні джерелознавчого, біографічного, аналітико-дескриптивного, хронологічного методів. Зазначені методи дають можливість висвітлити маловідомі сторінки родоводу М. Донець-Тессейр. **Наукова новизна** полягає у висвітленні фактів із історії родини Тессейрів на основі архівних документів з особистого фонду М. Донець-Тессейр, який зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Використані архівні матеріали представлені рукописами самої М. Донець-Тессейр та офіційними документами. Факти історії родини Тессейрів, зокрема сторінки біографії Е. Тессейра, на сьогодні не знайшли висвітлення в науковій літературі. Архівні джерела, які розкривають історію родоводу М. Донець-Тессейр, вперше вводяться в науковий обіг. **Висновки.** Незважаючи на певні складності аналізу цих свідчень, в результаті проведеної роботи можна дійти таких висновків: сторінки біографії М. Донець-Тессейр та відомості про її родину на сьогодні залишаються невисвітленими повною мірою. За допомогою архівних документів більш-менш чітку картину життя можна скласти лише про батька М. Донець-Тессейр – Е. Тессейра, хоча існує багато суперечливих даних стосовно дати його народження. Також в архівних джерелах не знайшлося підтвердження деяким з фактів, що їх надають дослідники творчості М. Донець-Тессейр, зокрема щодо освіти її батька.

Ключові слова: родина Тессейрів, біографія М. Донець-Тессейр, архівні документи, родовід Тессейрів, Е. Тессейр.

Давлатова Тамара Ілхомжонівна, аспірантка Київського університету імені Бориса Грінченка

Семья Тессейр: штрихи к биографии Марии Донец-Тессейр (по архивным материалам)

Цель статьи заключается в освещении малоизвестных фактов биографии М. Донец-Тессейр и её семьи на основе документов и материалов из фондов архивных учреждений Украины. **Методология** исследования заключается в применении методов источниковедческого, биографического, аналитико-дескриптивного, хронологического. Указанные методы позволяют осветить малоизвестные страницы родословной М. Донец-Тессейр. **Научная новизна** заключается в освещении фактов из истории семьи Тессейр на основе архивных документов из личного фонда М. Донец-Тессейр, который хранится в Центральном государственном архиве-музее литературы и искусства Украины. Исползованные архивные материалы представлены рукописями самой М. Донец-Тессейр и официальными документами. Факты истории семьи Тессейр, в частности страницы биографии Э. Тессейра, на сегодня не нашли отражение в научной литературе. Архивные источники, раскрывающие историю родословной М. Донец-Тессейр, впервые вводятся в научный обиход. **Выводы.** Несмотря на определенные сложности анализа данных свидетельств, в результате проведенной работы можно сделать следующие выводы: страницы биографии М. Донец-Тессейр и сведения о её семье на сегодня остаются неосвещенными в полной мере. С помощью архивных документов более или менее четкую картину жизни можно составить только об отце М. Донец-Тессейр. Существует много противоречивых данных о дате рождения Э. Тессейра. Среди архивных источников также не нашлось подтверждения и некоторым из фактов, которые предоставляют исследователи творчества М. Донец-Тессейр, в частности, относительно образования её отца.

Ключевые слова: семья Тессейр, биография М. Донец-Тессейр, архивные документы, родословная Тессейр, Э. Тессейр.

Davlatova Tamara, postgraduate student of Kyiv Boris Grinchenko University

Family of Tesseyr's: strokes to the biography of Maria Donets-Tesseyr (using archival materials)

The purpose of the article is to cover little-known facts from the biography of M. Donets-Tesseyr and her family on the basis of documents and materials from the archival institutions of Ukraine. **The methodology** of the research consists in the application of methods of source study, biographical, analytical-descriptive and chronological. These methods make it possible to cover the little-known pages of the pedigree of M. Donets-Tesseyr. **Scientific novelty** lies in the coverage of facts from the history of the Tesseyr's family on the basis of archival documents from the personal fund of M. Donets-Tesseyr, which is stored in the Central State Archive Museum of Literature and Art of Ukraine. The archival materials used are represented by the manuscripts of M. Donets-Tesseyr itself and official documents. The facts of the history of the Tesseyr's family, in particular, the pages of E. Tesseyr biography, have not been

reflected in the scientific literature yet. Archival sources that reveal the history of the genealogy of M. Donets-Tesseyr for the first time are introduced into scientific circulation. **Conclusions.** Despite certain difficulties in the analysis of these certificates, the following conclusions can be drawn as a result of the work: the pages of the biography of M. Donets-Tesseyr and information about her family remain unclear to the full. There is a lot of contradictory data about the date of birth of her father – E. Tesseyr. With the help of archival documents, more or less clear picture of life can be compiled only about the father of M. Donets-Tesseyr. Among the archive sources, there was no confirmation of some of the facts provided by the researchers of M. Donets-Tesseyr, in particular, the education of her father E. Tesseyr.

Key words: Tesseyr's family, M. Donets-Tesseyr biography, archival documents, Tesseyr's pedigree, E. Tesseyr.

Актуальність теми дослідження. Сьогоднішній розвиток музичної культури викликає особливу зацікавленість мистецтвознавців українським музичним театром, зокрема, національним оперним мистецтвом. Саме оперне мистецтво стало виразником національних рис українського народу та його духовного потенціалу. Одним із представників української музичної культури у сфері оперного мистецтва стала М. Донець-Тессейр, яка своєю творчою й педагогічною діяльністю продовжила традиції національного оперного мистецтва.

Зацікавленість мистецтвознавців життєвим та творчим шляхом відомих діячів української музичної культури привела до активізації дослідницьких пошуків стосовно висвітлення родоводів та історій родин видатних діячів української культури та їхніх біографій. Найчастіше ґрунтовним підмурком цих досліджень стають архівні джерела. Для узагальнення фактів біографії М. Донець-Тессейр та фактів родинного життя її батьків звернення до архівних джерел стало необхідним, адже, незважаючи на певні наукові дослідження, відомості про родину співачки та її біографію недостовірні й потребують уточнень. Об'єктивним джерелом відомостей у вирішенні цих проблем можуть слугувати лише архівні матеріали.

Отже, актуальність статті полягає у висвітленні призабутих та малознаних фактів родоводів відомих українських діячів культури, серед яких чільне місце посідає М. Донець-Тессейр. Родовід видатної української оперної співачки, відомого вокального педагога М. Донець-Тессейр на сьогодні цілісно не вивчений і повністю не представлений. В архівних та музикознавчих дослідженнях факти біографії М. Донець-Тессейр мають суттєві розбіжності стосовно історії її родини. Спираючись на архівні джерела та наукові розвідки, в цій статті вперше робиться спроба досягти істини в суперечливих фактах історії родини Тессейрів.

Аналіз досліджень і публікацій. Свідоцтва про родину Тессейрів та творчий шлях М. Донець-Тессейр у наукових джерелах доволі обмежені. Ті ж, які стали загальновідомими, мають значні суперечності. Дослідницькі джерела, з яких можна простежити родинні шляхи Тессейрів, представлені працями В. Вотріної [1], Л. Дмитрієва [2], та Т. Михайлової [3].

Зокрема, В. Вотріна у своїй роботі надає стислі відомості про життєвий і творчий шлях М. Донець-Тессейр [1]. Л. Дмитрієв у своїй монографії висвітлює деякі подробиці біографії М. Донець-Тессейр, її навчання за кордоном [2]. Т. Михайлова також надає короткі біографічні відомості [3]. Попри певну кількість важливих свідчень, поданих як у вищезгаданих джерелах, так і в довідковій літературі, основною джерельною базою інформації про родину Тессейрів є матеріали та документи з архівних установ України. Зокрема, це документи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтв України, де зберігається Особовий фонд Марії Донець-Тессейр.

Мета статті полягає у розкритті незнаних фактів з історії родини Тессейрів та біографії М. Донець-Тессейр. Звідси постає завдання проаналізувати й узагальнити факти з історії родини Тессейрів, спираючись на раніше недосліджені архівні матеріали, які зберігаються у фонді Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Виклад основного матеріалу. Одним із завдань сучасного українського музикознавства є дослідження маловідомих та зовсім незнаних фактів із біографій відомих діячів української культури. Незважаючи на всю значущість постаті М. Донець-Тессейр в історії української музичної культури та українського оперного мистецтва, відомості про її життєвий та творчий шлях доволі обмежені. Свідчення про історію родини Тессейрів і зовсім незначні. В особистому фонді М. Донець-Тессейр представлені документи, які дають певні відомості про життєвий шлях її батька – Едуарда Едуардовича Тессейра.

У дослідників творчого шляху М. Донець-Тессейр на сьогодні немає одностайної думки стосовно історії її родини. Відомості про матір занадто скупі. Про неї пишуть у зв'язку з аналізом творчого шляху М. Донець-Тессейр її учениця В. Вотріна та дослідник Л. Дмитрієв. Зокрема, В. Вотріна зазначає, що її мати «...була Марія Михайлівна Тессейр, українка за походженням – з успіхом вико-

нувала українські та російські народні пісні, романси, а іноді й арії» [1, 7]. Дідусь з боку матері – Михайло Іванович Яковлев, а бабуся – Олена Арсенівна Яковлева, з роду Данильчуків [1, 7]. Сама М. Донець-Тессейр у своїй «Автобіографії» зазначає, що «...мати-домогосподарка, померла, залишивши мене [М. Донець-Тессейр – Т. Давлатова] дитиною» [4, 5]. Відомості про батька – Едуарда Едуардовича Тессейра – вельми неоднозначні. У вже згадуваній «Автобіографії» М. Донець-Тессейр пише, що батько «...був викладачем Французької мови в Київському реальному училищі; помер він у 1940 р.» [4, 5]. У Тимчасовому посвідченні на мешкання також зазначається, що працював він викладачем, спеціальність – іноземна мова [9].

Дійсно, з різних джерел відомо, що батько М. Донець-Тессейр був вчителем французької мови. Дослідники її творчого шляху В. Вотріна та Л. Дмитрієв надають відомості про французьке походження Е. Тессейра. Думку В. Вотріної та Л. Дмитрієва про національну приналежність Е. Тессейра підтверджують дані Тимчасового свідоцтва на мешкання, виданого Е. Тессейру 7 грудня 1922 року, де зазначено, що він є уродженцем Франції, 1858 року народження, француз за національністю [9].

До речі, відомості про дату народження батька М. Донець-Тессейр також суперечливі. Так, за паспортними даними, він народився 1 червня 1858 року [7], у Пенсійному посвідченні, виданому 9 січня 1936 року, рік народження Е. Тессейра також вказано 1858. У Посвідченні, наданому йому адміністрацією Київського інституту зовнішніх відносин, виданому 13 липня 1921 року, зазначена інша дата народження – 30 грудня 1861 року [8]. Ці суперечливі свідчення не знайшли більш докладного висвітлення в архівних документах.

Відомості про навчання Е. Тессейра, надані В. Вотріною та Л. Дмитрієвим, суперечать одна одній. В. Вотріна вважає місцем його народження Львів (тодішній Лемберг). За результатами її досліджень, Е. Тессейр закінчив Тернопільську гімназію та юридичний факультет Віденського університету (1880-1885) [1]. За відомостями Л. Дмитрієва, Е. Тессейр на батьківщині закінчив юридичний факультет Гренобльського університету, а згодом – Віденську консерваторію як скрипаль по класу професора Донта [2]. Вище викладені свідчення Л. Дмитрієва та В. Вотріної на сьогодні не знайшли свого підтвердження в будь-яких офіційних документах. Архівні джерела також не підтверджують відомості, надані цими дослідниками.

Стосовно фаху батька, В. Вотріна зазначає, що Е. Тессейр дійсно викладав французьку мову в Київському реальному училищі з 1896 року, а з 1920 року – у Київському інституті зовнішніх відносин [1]. Останні відомості підтверджуються архівними документами. Зокрема, Посвідченням, виданим Е. Тессейру адміністрацією цього інституту, яке доводить, що він викладав французьку мову з 2 серпня 1920 року [8]. Те, що Е. Тессейр насправді працював у Київському реальному училищі, підтверджує офіційний лист директора даного навчального закладу від 23 грудня 1896 року, у якому він засвідчує прийняття його на посаду викладача французької мови з 20 грудня 1896 року [5].

Проте існує й інший факт його біографії, який надає Л. Дмитрієв. Дослідник вважає, що батько М. Донець-Тессейр був скрипалем і грав у Київському симфонічному оркестрі [2]. Проте ця інформація не підтверджується архівними джерелами. Службовий квиток «Українського робітничого клубу в Києві», виданий Е. Тессейру як музиканту трупи на сезон зими 1920 року, засвідчує, що він дійсно грав на інструменті, але на якому саме в цьому документі не зазначено [7]. До того ж музична трупа робітничого клубу складалася, вірогідно, з музикантів-аматорів, що було типовим для означеного періоду.

Архівні джерела дають достовірні відомості про роботу батька М. Донець-Тессейр: в останні роки життя Е. Тессейр збирав документи на перерахування пенсії з «інвалідної» на пенсію «по старості». Зокрема, Пенсійне посвідчення містить інформацію про те, що йому була призначена пенсія по другій групі з 1 квітня 1926 року довічно [7]. Листом Народного комісаріату соціального забезпечення від 5 листопада 1938 року (розташовувався по вулиці Воровського, 3), підписаного народним комісаром соціального забезпечення УРСР Є. Лігуром підтверджується стаж роботи Е. Тессейра викладачем французької мови з 1896 по 1 жовтня 1924 року. Цей лист також свідчить про клопотання Е. Тессейра перевести його з пенсії по інвалідності (2 група) на пенсійне забезпечення «по старості», тобто за віком і трудовим стажем [10]. У Посвідченні від 1 січня 1919 року, виданим головою Професійного учительського Союзу, значиться, що Е. Тессейр є членом Київського Міського Професійного учительського Союзу [7]. Директор Київського реального училища на звороті Посвідчення 11 лютого 1919 року підтверджує, що Е. Тессейр дійсно є штатним викладачем у зазначеному закладі [7]. Довідка від 30 жовтня 1926 року, видана Е. Тессейру Шостою трудовою школою (розташовувалася по вулиці Горовиця, 2), засвідчує, що він працював там викладачем французької мови до 1 вересня 1924 року [10], проте не повідомляється, з якого саме року почав там працювати. Інша Довідка, від 1 листопада 1926 року, видана Е. Тессейру Київським торговельно-економічним технікумом (розташову-

вався по вулиці Леніна, 46), також засвідчує його діяльність викладачем французької мови з 2 серпня 1920 по 1 вересня 1924 року [10]. Серед архівних матеріалів є свідоцтво Н. Мазурмовича від 23 вересня 1938 року, викладача 135 Київської середньої школи, який підтверджує стаж роботи Е. Тессейра викладачем французької мови у Київському I реальному училищі в той самий час, коли й він працював там само, тобто з 1 серпня 1913 по 1 вересня 1924 року. За свідченням Н. Мазурмовича, Київське I реальне училище було реорганізоване у 1920-1921 роках у Шосту трудову школу (з 1938 – Шоста повна середня школа) [10]. З відомих архівних джерел не вдалося встановити, чи одержав він очікувану пенсію.

Документальні свідчення сімейного стану Е. Тессейра незначні. В Паспортній книжці, яка була видана Е. Тессейру директором Київського реального училища 8 грудня 1915 року, зазначається, що він мав звання статського радника та римсько-католицьке віросповідання. Також у паспорті є інформація про те, що батько М. Донець-Тессейр був одружений вдруге на доньці статського радника Лідії Семенівні Морозовській, але більш докладної інформації про неї в архівних документах не існує [7]. У Тимчасовому посвідченні на мешкання (1922) Е. Тессейр у графі «сімейний стан» зазначив, що не одружений. Місце проживання: місто Київ, вулиця Фундуклеївська, будинок 33, квартира 15 [9].

Існують відомості про те, що батько М. Донець-Тессейр був нагороджений орденами Станіслава III ступеня (1904) та Анни III ступеня (1910) за заслуги перед Російською імперією Указом царя Миколи II [1]. Ці факти підтверджуються архівними документами [6]. З архівних джерел відомо, що Е. Тессейр помер 18 лютого 1940 року у віці 82 років від запалення легенів [11].

Наукова новизна. Біографія М. Донець-Тессейр на сьогоднішній день ще не набула своєї наукової цілісності та достовірності. В її біографічних даних зустрічається ціла низка суперечливих свідоцтв, деякі з них розглянуті в цій статті. Відомості про факти з історії родини Тессейрів також насичені суперечностями й дуже стислі. З усієї родини лише біографія батька представлена більш-менш послідовно, хоча відсутні достовірні відомості про його дитинство й навчання. Ті факти, які можна простежити за архівними документами й дослідженнями мистецтвознавців, не завжди збігаються і є вкрай суперечливими. Архівні документи, на яких ґрунтується стаття, вперше вводяться у науковий обіг.

Висновки. В результаті аналізу архівних джерел, мистецтвознавчих праць, довідкової літератури (енциклопедії, словники), відомо, що з родини найбільше відомостей маємо про батька – Едуарда Тессейра. Проте вже факти про дату його народження суперечливі: маємо дві дати 1858 та 1861 рік. Обидві ці дати представлені архівними джерелами, а саме офіційними документами – паспортом та посвідченням, виданим Київським інститутом зовнішніх відносин. Стосовно походження, всі свідоцтва підтверджують – з Франції та римсько-католицького віросповідання. Стосовно освіти батька М. Донець-Тессейр також немає єдності у свідченнях дослідників-мистецтвознавців. Щодо професійної діяльності Е. Тессейра, архівними документами підтверджується його педагогічна діяльність як викладача французької мови загалом з 1896 по 1924 роки у різних навчальних закладах (Київському I реальному училищі, Шостій трудовій школі, Шостій повній середній школі, Київському інституті зовнішніх відносин, Київському торгівельно-промисловому технікумі). Архівні матеріали також дозволяють простежити останні роки життя батька відомої співачки: можна з вірогідністю сказати, що він мав невелику пенсію за інвалідністю і звертався за дозволом перейти на пенсію за віком, оскільки вона була більша за розміром. Тяжка хвороба стала причиною його смерті.

Виходячи з вищевикладеного зазначимо, що на сьогодні історія родини видатної української співачки та вокального педагога М. Донець-Тессейр містить багато «білих плям» та суперечностей. Єдиним джерелом, яке може засвідчити правдивість і достовірність фактів історії родини М. Донець-Тессейр, є архівні документи.

Література

1. Вотріна В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. Київ: НМАУ, 2001. 272 с.
2. Дмитриев Л. В классе профессора М. Э. Донец-Тессейр. Москва: Музыка, 1974. 64с.
3. Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії. Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рік. Київ: Музична Україна, 1970, 128 с.
4. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр.258. Автобіографія, 7 арк.
5. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 398. Посвідчення, видане Е. Е. Тессейру в тім, що він є вчителем французької мови Київського реального училища, 1 арк.

6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 399. Укази царя Миколи II про нагородження Е. Е. Тессейра орденами Станіслава III ступеня та Анни III ступеня. 2 арк.
7. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 400. Особисті документи Е. Е. Тессейра: паспорт, візитна картка, профспілковий квиток, посвідчення пенсіонера та ін., 30 арк.
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 401. Посвідчення, видане Е. Е. Тессейру в тім, що він є викладачем французької мови в Київському інституті зовнішніх відносин, 1 арк.
9. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 403. Тимчасове посвідчення на мешкання, видане Е. Е. Тессейру, 1 арк.
10. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 406. Матеріали про присвячення Е. Е. Тессейру пенсії по старості (довідки, посвідчення, листи), 4 арк.
11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 407. Документи про смерть Е. Е. Тессейра (копія свідоцтва, телеграми, некролог), 10 арк.

References

1. Votrina, V. (2001). Art of singing and vocal technique M. E. Donets-Tesseyr. Kyiv: NMAU [in Ukrainian].
2. Dmitriyev, L. (1974). In the class of professor M. E. Donets-Tesseyr. Moscow: Muzyka [in Russian].
3. Mykhalova, T. (1970) Education of singers at the Kyiv Conservatory: Chronological survey from 1863 to 1963 Kyiv: Muzychna Ukrayina [in Ukrainian].
4. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1954-1957) Op. 1. Spr. 258. Autobiography [in Ukrainian and in Russian].
5. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1896) Op. 1. Spr. 398. Identity issued by E. E. Tesseyr in that he is a teacher of the French language of the Kiev real school [in Russian].
6. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1904-1910) Op. 1. Spr. 399. Decrees of King Nicholas II on the awarding of E. E. Tesseyr's Orders of Stanislaw III stage and Anna III stage [in Russian].
7. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1915-1920) Op. 1. Spr. 400. Personal documents of E. E. Tesseyr: passport, business card, trade union ticket, certificate of a pensioner, etc. [in Ukrainian and in Russian].
8. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1921) Op. 1. Spr. 401. Identity issued by E. E. Tesseyr in that he is a teacher of the French language at the Kiev Institute of Foreign Relations [in Russian].
9. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1922) Op. 1. Spr. 403. Temporary residence permit issued by E. E. Tesseyr [in Russian].
10. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1926-1988) Op. 1. Spr. 406. Materials on the dedication of E. E. Tesseyr old-age pension (certificates, certificates, letters) [in Ukrainian and in Russian].
11. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1940) Op. 1. Spr. 407. Documents on the death of E. E. Tesseyr (copy of the certificate, telegrams, obituary) [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16.06.2018 р.